

**AKADEMIA E STUDIMEVE ALBANOLOGJIKE
INSTITUTI I GJUHËSISË DHE I LETËRSISË**

SINTAKSA DIALEKTORE, I

**KONFERENCË SHKENCORE KOMBËTARE
MBAJTUR MË 23 dhjetor 2016**

Tiranë, 2018

**REDAKSIA: Prof. as. dr. Enkeleida Kapia
Prof. dr. Anila Omari
Prof. dr. Artur Lama
Prof. as. dr. Anila Kananaj**

Faqosi: Engjëllushe Karaj

© Copyright ASA, IGjL

ISBN 978-9928-289-12-4

PASQYRA E LËNDËS

Paneli kryesor		<i>Page</i>
Enkeleida KAPIA	Analizë e tipareve sintaksore në studimet e serisë “Dialektologjia Shqiptare”.....	9
Bahri BECI	Dukuritë sintaksore në pyetëtorët dhe studimet përgjithësuese për shqipen dialektore.....	29
Mehmet ÇELIKU	Dukuri sintaksore me interes dialektor në gjuhën shqipe.....	49
Kolec TOPALLI	Sintaksa popullore në epikën legjendare...	59
Rami MEMUSHAJ	Veçori sintaksore të të folmeve të labërishtes.....	65
Flora KOLECI	Analizë e disa ndërtimeve me trajtën e infinitivit në të folmen toske, gege dhe arbëreshe.....	73
Giuseppina TURANO		
Anila OMARI	Tipare dalluese sintaksore në shqipen e shekullit XVII sipas tekstit të Bogdanit krahasuar dhe më tekstet paraardhëse.....	95
Andrey N. SOBOLEV	Syntactic variation in Albanian according to the “Minor Atlas of Balkan Dialects”...	125
Artur LAMA	Tipare dalluese sintaksore në lirikën popullore të Jugut (gjymtyrët e fjalisë)....	133
Berton SULEJMANI	Gjendja e sotme dhe perspektiva e studimeve sintaksore për të folmet shqipe në Maqedoni.....	155

Nexhip MËRKURI	Veçori sintaksore në ligjërimet e Toskërishtes Veriore (areali i Përmetit)....	169
Anila KANANAJ	Tipare të foljeve: të dhëna sintaksore nga të folme gege dhe toske.....	181
Paneli 1 □		
Mustafa IBRAHIMI	Mbi disa veçori sintaksore të së folmes së Prilepit dhe Krushevës.....	197
Maria S. MORZOVA	Sintaksa e të folmeve të diasporës shqiptare: disa tipare të së folmes së shqiptarëve të Ukrainës.....	209
Izmit DURMISHI	Vështrime sintaksore të së folmes së Gostivarit me rrethinë.....	239
Anyla SARAÇI (MAXHE)	Veçori sintaksore të së folmes së Devollit.....	249
Monika HASANI	Tipare sintaksore të çamërishtes.....	261
Majlinda BUSHAJ	Dukuri dialektore me interes sintaksor nga e folmja e Postribës.....	267
Llesh DOÇI	Tipare të sintaksës në zonën e Lurës.....	295
Mirjana UKPERA PEKA	Tipare sintaksore të së folmes së Hasit....	307
Miranda HASANAJ	Tipare sintaksore në të folmen e Reçit të Dibrës.....	317
Ismet OSMANI	Veçoritë sintaksore të së folmes së Dërvenit të Shkupit.....	327
Paneli 2		
Asllan HAMITI	Tiparet sintaksore të së folmes së Karadakut të Shkupit.....	339
Idriz METANI	Disa veçori sintaksore të të folmes së Skraparit.....	367

Meleq SHOPI	Dukuri sintaksore të së folmes së qytetit të Elbasanit.....	373
Fridrik DULAJ	Çështje sintaksore nga e folmja e Rahovecit me rrethinë.....	385
Ajten HAJDARI- QAMILI	Tipare sintaksore të të folmeve të rrethit të Strugës.....	391
Sadat AGUSHI	Tipare sintaksore të së folmes së Preshevës me rrethinë.....	417
Aida KURANI	Veçori të periudhës me nënrenditje në studimet e sintaksës dialektore.....	427
Ilirian MARTIRI	Të dhëna për paraqitjen e tipareve sintaksore në studimet dialektologjike shqiptare.....	435
Valbona KALEMI	Dukuri sintaksore të së folmes së Kardhiqit (Gjirokastër).....	441

Prof.dr. AJTEN HAJDARI-QAMILI

Departamenti i Gjuhës dhe i Letërsisë Shqiptare

Universiteti "Shën Kirili e Metodit" - Shkup

MAQEDONI

**TIPARE SINTAKSORE TË TË FOLMEVE TË RRETHIT
TË STRUGËS**

SHKURTESA:

t – toskërishte

g – gegërishte

q- e folmja e qytetit

Vel. – fshati Veleshtë

Kor. – fshati Koroshishtë

SHENJA TRANSKRIPTIMI:

ôu – diftong (ou)

êi / ôi – diftong (ëj / oj)

eⁱ – diftongoid i prapavendosur i e-së

i^e – diftongoid i prapavendosur i e-së

o^u – diftongoid i prapavendosur i o-së

u^o – diftongoid i prapavendosur i u-së

ô – /o/ shumë e hapur

Struga ndodhet në pjesën jugperëndimore të Maqedonisë dhe shtrihet përreth brigjeve të liqenit të Ohrit dhe të lumit Drini i Zi. Nga të gjitha anët është e rrethuar me male: në perëndim me Jabllanicën, në veri me Karaormanin dhe në lindje me Galiçicën dhe Debërcën. Në anën juglindore lidhet me qytetin e Ohrit, në veri me Dibrën, kurse në perëndim kufizohet me R. e Shqipërisë. Fushëgropa e Strugës ka sipërfaqe prej 226 km² dhe gjendet në lartësi mbidetare prej 695-800 m. Sipas regjistrimit të fundit të vitit 2002 në qarkun e Strugës ka pasur 63 376 banorë, prej të cilëve 56.50% janë shqiptarë, 32% janë maqedonas, turq 6%, vllleh 1%, romë, 0.18%, serbë 0.16%, boshnjakë 0.16% dhe të tjerë 4%. Kurse vetëm qyteti ka 33 000 banorë. Kjo shifër është pak a

shumë e njëjtë edhe sot (në vitin 2016) pra, mbi 63 000 banorë, sipas informatave që siguroam në zyrat e Komunës së Strugës.

Rrethin e Strugës e popullojnë folës të gegërishtes qendrore dhe të toskërishtes veriore, gjegjësisht fshatrat shqiptare të rrethit të Strugës në anën veriore dhe verilindore apo në anën e djathtë të rrjedhës së lumit Drini i Zi janë gege (Dollogozhdë, Livadhi, Koroshishtë, Mislodezhdë, Zhepin, Poum, Tatesh i Epërm, Tatesh i Poshtëm, Bixhovë, Novo Sellë, Bogovicë, Dobovjan, Belicë e Poshtme, Labunishtë, Veleshtë)¹, kurse në anën jugperëndimore, gjegjësisht fshatrat në anën e majtë të rrjedhës së lumit Drini i Zi janë toske (Ladorisht, Frëngovë, Kalisht, Zagraçan, Shum, Teferiç). Po, vallë, e folmja e shqiptarëve të qytetit duhet të përcaktohet si: toske, gege apo kalimtare? Në dialektologjinë shqiptare dhe në Atlasin Dialektologjik² është trajtuar si toskërishte veriore ose nuk është përmendur fare, sepse vjelja e materialit dialektor në këtë rreth është bërë përkritazi për shumë arsye, si: koha e shkurtër e hulumtimit, bashkëpunëtorët vendas të vjelësve nuk kanë qenë edhe aq adekuatë, faktorët jashtëgjuhësorë nuk janë marrë parasysh sa duhet, (si p.sh. ndikimet prej mësuesve nga Korça, Pogradeci dhe Elbasani) dhe përcaktimi është mbështetur kryesisht nga të dhënat e vjela nga fshati Ladorisht. Është e vetëkuptueshme se përcaktimi i të folmeve të qyteteve paraqet një vështirësi të madhe për shkak të popullsisë së përzier, imigrimit dhe emigrimit të vazhdueshëm nga zonat e ndryshme përreth, por edhe më larg. Po ashtu, të folmet e qyteteve, në krahasim me të folmet e fshatrave, shumë më tepër u janë ekspozuar ndikimeve të ndryshme gjuhësore dhe jashtëgjuhësore, pikërisht për shkak të faktorëve të lartpërmendur, por edhe për shkak të: martesave të përziera, arsimimit të popullsisë në qendra të ndryshme kulturore, turizmit etj.

¹ Belica e Poshtme, Labunishti dhe Veleshta ndodhen në anën e majtë të rrjedhës së lumit Drini i Zi, por janë në anën veriore të Strugës dhe janë shumë afër fshatrave të tjera gege, kurse nga fshatrat toske janë tepër larg dhe nuk kanë rrugë lidhëse me këto të fundit.

² Në Atlasin Dialektologjik të Shqipërisë është përfshirë vetëm fshati Ladorisht dhe është shënuar me formën sllave Radolisht, kurse fshati Koroshishtë është regjistruar si Koroshishtë, por nuk ka fare të dhëna, përpos të dhënave që janë përgjithësuese.

Tipare sintaksore të të folmeve të rrethit të Strugës

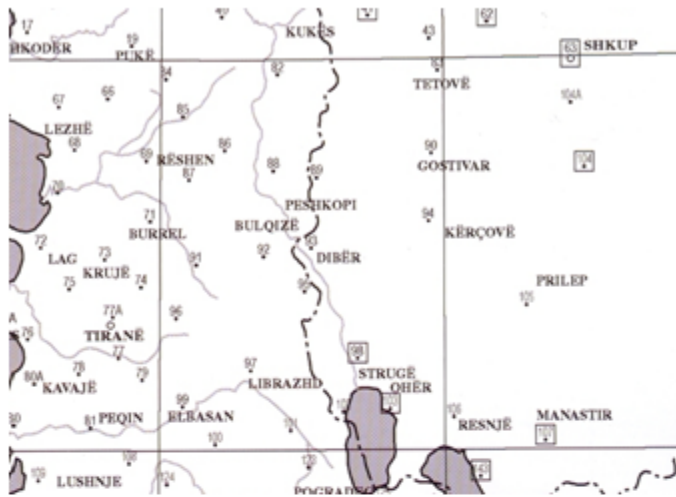

Foto. 1. Harta e pjesës perëndimore të Maqedonisë

Sipas një studimi më shumë se 10 vjet në terren për të folmet shqipe të rrethit të Strugës, të folmen e qytetit të Strugës e kemi përcaktuar si kalimtare dhe jo si toskërishte veriore, sepse parakusht për këtë është vendndodhja e qytetit në mes dy dialekteve (toskërishtes veriore dhe gegërishtes qendrore), ndërsa dominimi i elementeve të toskërishtes është për arsye se fshatrat toske janë më afër qytetit, kurse për të arritur në fshatrat gege duhet kaluar nëpër disa fshatra maqedonase. Në anën tjetër, shpërngulja e vazhdueshme e popullsisë nga rrethina në qytet, të cilët më shumë janë gegë, por edhe toskë, bën që e folmja e qytetit të bëhet e larmishme me synim të një shkrirjeje mes veti.

Foto. 2. Harta e rrethit të Strugës

Këto përfundime bazohen në fakte të analizuara dhe të pasqyruara në disertacionin e doktoratës time dhe në disa kumtesa të botuara, saktësisht bëhet fjalë për dallime të: 19 tipareve fonetike, 14 tipareve morfologjike dhe 142 dallime leksikore mes tri të folmeve të Strugës.³ Kurse objekt studimi i kësaj kumtese është të pasqyrojmë vetëm tiparet sintaksore të këtyre tri të folmeve. Me qëllim që të bëhet më e qartë dhe për ta shikuar paralelisht secilin tipar në të tria të folmet, tërë analizën e kam paraqitur në mënyrë tabelare. Materialin dialektor e mblodha nëpër

³ Për këtë më gjerësisht shihni: QAMILI, Ajten (2013) „E folmja e Strugës dhe e Ohrit dikur dhe sot“. Konferenca „Java e Shkencës 2013“, 14 – 18 maj 2013. Prishtinë: Republika e Kosovës, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe e Teknologjisë, 2013. 15-21; QAMILI, Ajten (2014) „Përcaktimi i të folmes së Strugës“. ANAS *Studia humanitatis*, 3-4, Shkup: Instituti Alb-Shkenca, 2014, 138-146 dhe HAMITI, A. & QAMILI, A. (2014) „Dialektologjia e gjuhës shqipe“. Shkup: UIShM.

Tipare sintaksore të të folmeve të rrethit të Strugës

fshatrat e këtij qarku të banuara me shqiptarë dhe në qytet, në bazë të pyetësorit të përshtatur nga “Udhëzuesi për kërkime në fushën e sintaksës popullore” botuar nga Instituti i Gjuhësisë dhe Letërsisë në vitin 1987, që na u dërgua enkas për këtë konferencë nga Qendra e Studimeve Albanologjike - Tiranë.

Tiparet sintaksore	Të folmet toske	E folmja e qytetit	Të folmet gege
1. Folja-kallëzues bëhet në shumës, kur kryefjala është emër përmbledhës	a. Milet i ishte zgjuër. d. Djemuria u nisën.	a. Milet i ishte ngnitur. (as c. as d., sepse fare nuk përdoret ky emër përmbledhës)	b. Insanllëiku ishin squjt. / Milet i ishin ngrëit. d. Gjëmnia u nōisën
2. Emri i rasës kallëzore me parafjalën “në”, “mbi” që ndiqet nga një emër tjetër në rasën gjinore ose nga një mbiemër, vihet në trajtën e pashquar	a. Ra qenartë gjolit c. Ypi në kala t’Ont	a. Ra në breg të Drinit c. Ypi në kala të Ohrit	a. Ra n’breg t’proit c. Ipi n’kala t’Ont
3. A përdoren format me ose pa parafjalë	a. Nji thes gurë d. Lugë pe druni	b. Nji thes me gur/n d. Lug pe druni	a. (e gjeta) ni thes grun; b. (ma dha) ni thes me grun c. Lug druni (Vel.50%) ⁴ d. Lug pi druni
4. Rrethanori i kufizimit ndërtohet në	(as a. as b., sepse përdoret): Shtatmadh	(as a. as b., sepse përdoret): Trupmadh	a. I madhka shtati (në Kor.) d. Ka lujt

⁴Në fshatin Veleshtë paralelisht përdoren të dyja format pa pasur ndonjë dallim semantik më të përpiktë, thjesht i lihet parapëlqimit të folësit se cilën do ta përdorë, prandaj kemi shkruar 50%.

AJTEN HAJDARI-QAMILI

mënyra të ndryshme ⁵			mendsh (në Vel.) dh. E ka lujt menden
5. Kallëzuesi vihet në shumës në ndërtimet e tipit:	dh. E ka lojtur mendjen b. Gjyshi me të birin u nisën	dh. E ka lojt mendjen b. Xhyshi me birin e vet u nisën	b. Xhishi me (birin) vocin e vet u nëisën
6. Kryefjala me kallëzuesin përshtaten në renditjet e tipit:	b. Si i miri si keqi barabar e kanë pasur akun d. Pas meje kanë ardhur edhe i miri edhe i keqi	b. Si i miri si keqi baraz e kanë pas akun d. Mbas meje kanë ardh edhe i miri edhe i keqi	b. Si i mëiri si i k ⁱ eçi nis ^u oj e kanë pas (h)akun d. Mbas mije kanë ardhun ene i mëiri ene i k ⁱ eçi
7. Rrethanori i vendit që shënon drejtimin e një lëvizjeje përdoret me parafjalë	a. Zbrita / rash në Strugë c. Shkova nd'Ont Shkova në Tiranë	a. Zbrita në Strugë c. Shkova në Ohër Shkova në Tiranë	a. Zbrita n'Strugë c. Shkova n'Ohër Shkova n'Tiranë
8. Rrethanori i shkakut përdoret me parafjalë	as a. as b. Vdiq për bukë / Shkoi i unitur c. Plasa pe vapës	a. Vdiq pe të untit / vdiq për buk. c. Plasa pi së nxitit; plasa pe të nxitit.	a. Vdiq pi untsëie / vdiq ka untsëia / ngordhi për buk. c. Qasa pi t'nxeti
9. Parafjalët <i>tej</i> dhe <i>përtej</i> nuk përdoren fare, por përdoret <i>matanë</i> dhe lidhet me rasën rrjedhore	b. Mbatan udhës c. Mbatanë malit	b. Matan rugës c. Matan malit	b. Maton udhës / rugës c. Maton malit
10. Përdoret rasa vendore ose	b. Shkoj në mal(t)	a. Shkoj në mal	a. Shkûoj n'mal

⁵ Në pyetësor për këtë pyetje kemi katër alternativa, por meqë në këto të folme përdoret një formë tjetër, gjejmë përdoret ndërtimi me emër në rasën kallëzore, prandaj kemi shtuar alternativën **dh**.

Tipare sintaksore të të folmeve të rrethit të Strugës

kallëzore me parafjalëtnë, mbi, nën, me	Ay shkoj në shtëpi c. Ypi në fiq d. I ypi në kokët f. Doli mbë udhët	c. Ypi në fiq ⁶ e. Në rug/ në udhë	c. Ipi n'ç'erre as c as d. Ipi ke fiçi / ipi ke dardha (me rasën emërore) e. N'rug/ n'udh
11. Trajta e shkurtër në shumicën e rasteve e përsërit kundrinë	b. Ay e zhgonte librën ⁷ c. Bleu dy xhama f. Më mori mua h. Të ka lën(ët) ⁸ tye	b. Ay e shifte librën c. Bleu dy gota f. Më mori mua h. Të ka lën tye	b. Aj e shëifte librën d. I gjeu dy/di bilure f. Më mo ^u r m ^o uve h. T'ka lon tēi
12. Trajta e shkurtër “më” e vetës I njëjës me folje në mënyrën urdhërore përdoret edhe si proklitike edhe si enklitike, por me dominim enklitik (janë para qitur me përqindje sipas dendurisë së përdorimit)	a. Ma idh 10% b. Idhma 90%, c. Më ço 50% d. Çomë 50% e. Ma kap 25% f. Kapma 75%, g. më prit 40% h. Pritmë 60%, i. Më sill 40% j. Sillmë 60% i. më bjer 40% j. Bjermë 60% Nëma 90%	a. Ma fug 10% b. Fugma / idhma 90% c. Më ço 50% d. Çomë 50% e. Ma kap 25% f. Kapma 75%, g. më prit 40% h. Pritmë 60%, i. Më sill 40% j. Sillmë 60% i. Më bjer 50% j. Bjermë ⁹	a. ma fug / fug 10% b. Fugma 90% c. t'ëm çojsh 50% d. Çom 50% e. Ma kap 25% f. Kapma 75% g. m'prëit 40% h. Prëitëm 60% / / i. ma gjer / ma bjer ¹⁰

⁶ Karakteristike për tri të folmet e rrethit të Strugës është se edhe për njëjës edhe për shumës përdoret forma *fiq / fiç*, kurse *fik* nuk përdoret fare.

⁷ Veçori për gjeneratat më të shtyra të këtyre të folmeve është se emri *libër*, disa nga mbaresat rasore i bën sikur të ishte emër i gjinisë femërore, por gjeneratat e reja e përdorin formën e drejtë.

⁸ Në disa nga fshatrat toske përdoren format epentetike të foljeve, sidomos në fshatin Kalisht.

⁹ Fjala *bjermë* ose *më bjer* në të folmen e qytetit përdoret kryekëput për të rënë, pra goditje me grusht, shpullë apo diçka tjetër, kurse në të folmet toske dhe gege përdoret edhe për të sjellë diçka: *më bjer ni xham / bilure ujë*.

	ma ep10% Më dëfte Thuemë, dëftemë 60%	Nëma 90% ma ep10% më trego 45% Tregom 55%	j. Gjerëm/ (bjerëm në Kor.) Nama 90% ma ep 10% Ma dëfto 35% Dëftom 65%
13. Përemri pronor “i/e vet” në fjalinë e varur i referohet kundrinës së fjalisë drejtuese në rastin nën a), kurse në rastin nën b) i referohet kryefjalës së fjalisë drejtuese	a. Learti i tha Anianit të vete në fshatin e vet (në shpit të vet). b. Anila ia rëfeu Vjollcës librën e vet/ e sajt.	a. Learti i tha Anianit të shkoe në fshatin e vet (në shpin e vet). b. Anila ja dëfteu/tregoj Vjollcës librën e vet.	a. Learti i tha Anianit të shk ^u oe / shk ^o e n'katoundin e vet (n'shpëi t'vet). b. Anila ja dëft ^u oj Vjollcës librën e vet.
14. Përemri pronor në fjalinë e varur “i tij/e saj” i referohet kryefjalës së fjalisë drejtuese	Gena i tha Blertës t'i shofi slika t e saja. Beni ia rëfeu Gonit arat e veta / e tija.	Gena i tha Blertës t'i shofe fotografia t e asaj. Beni ia dëfteu/ tregoi Gonit arat e atij / e veta.	Gena i tha Blertës t'i shofe slika t e asajt. Beni ja dëft ^u oj Gonit arat e veta.
15. Përemrat dëftorë shoqërohen me emra të shquar ¹¹	a. Ay çuni vin c. Ky çuni tha e. Ajo cuca u nis	a. Ay/aj çuni vin c. Ky çuni tha e. Ajo cuca u nis	a. Aj voci ¹² vëin / voin. c. Ki voci tha. e. Ajo cōuca u nēis.
16. Kur kemi dy emra të shoqëruara me	a. Tre burra e tre gra të ftuëra.	a. Tre burra e tre gra të ftuara.	a. Tre burra en tre gra t'ftoume / t'fkatme ¹⁴ .

¹⁰ Përdorim proklitik me këtë folje kemi vetëm kur emri të cilës i referohet trajta e shkurtër është në trajtën e shquar, ndërkaq kur emri është në trajtën e pashquar përdoret forma enklitike.

¹¹ Në të folmet gege përemrat dëftorë në disa raste shoqërohen edhe me emra të pashquar, si p.sh.: *S'ëm duket mëir ki voc; Hiç nuk merr vesh kjo cōuc.*

¹² djali

Tipare sintaksore të të folmeve të rrethit të Strugës

mbiemra, mbiemri i referohet emrit të fundit, pra merr gjininë e emrit të fundit. ¹³	d. Tre gra e tre burra të ftuër.	d. Tre gra e tre burra të ftuar.	d. Tre gra en tre burra t'ftoumun/ t'fkatun.
17. Forma e pashtjelluar "me të ardhur" nuk përdoret me vlerë të një fjalisë kohore të njëkohësisë, por përdoren vetëm fjali kohore me lidhëzën "sa" (lidhëzat "sapo" dhe "posa" nuk përdoren fare)	a. Sa mbëniu atje, ay e mori. c. Sa yri në fshat, thëmiti me të madhe.	a. Sa mbëriui atje, ay e mori. c. Sa yri në fshat, bërtiti me të madhe.	a. Sa mbrëini agje, aj e mōur. c. Sa ini n'katōund, fkatu / vrrōiti ¹⁵ me t'madhe.
18. Ndërtimi me formën e pashtjelluar "një të thënë" përdoret me vlerë të një fjalisë kohore të njëkohësisë, por përdoren edhe fjalitë kohore lidhëzore	a. Sa e tha, u nis. 55% b. Nji të thënë, u nis. 45% c. Sa e pa, e qirati/ qerasi. 55% d. Nji të parë, e qirati 45% Nji të ardhur, zuri të bërtasi	a. Sa e tha, u nis. 65% b. Nji të thënë, u nis. 35% c. Sa e pa, e qerasi / e çastiti. 55% d. Nji të parë, e qerasi / e çastiti 45% Nji të ardhur, zuri të bërtase	a. Sa e tha, u nis. 55% b. Ni t'thonme, u nëis / nôis. 45% c. Sa e pa, e çastëiti. 55% d. Ni t'pame, çastëiti. 45% Ni t'ardhme, zuni / zu t'bërtase /

¹⁴ Fjalët *fkata*, e *fkatun* burojnë nga fjala sllave *вѣка* "thërrët, bërtet" që ka evoluar: *vikas* > *vkas* > *fkas*, në raste më ekstreme në disa fshatra shkon deri në *thkas*.

¹³ Në të gjitha të folmet e Strugës numëroni tre nuk dallon gjini, përdoret vetëm e gjinisë mashkullore (tre).

¹⁵ Fjala *vrrōitte* është tipike vetëm për të folmen e fshatit Veleshtë dhe Dobovjan, që ka kuptimin *bërtiste*. p.sh.: *Aj vrrret*. (Ai bërtet).

			t'vrrase
19. Përdoren vetëm fjalitë kohore lidhëzore dhe jo ndërtimi me emra prejfoljore asnjans në trajtë të shquar pa parafjalë	a. Sa zbriti poshtë, u vra. c. Sa yri ajo brenda, u shojt drita. e. Sa doli dielli, lefi qeni.	a. Sa zbriti posht, u vra. c. Sa yri ajo mbrenda, u shujt drita. e. Sa doli djelli, lefi çeni.	a. Sa zdripi posht, u vra. c. Sa ini aj ^u o mbrenda, u shim drita. e. Sa dul dilli, l'efi ç'eni.
20. Në togjet foljore në të cilat përbërësi i parë shpreh fillimin e veprimit (zë, nis, filloj, hyj) përdoret më shumë forma parataktike e më pak ajo hipotaktike ¹⁶	a. Ze të bërtasi c. Yn të ajë. e. Nis të foli (ay). g. Ze(n) të qajë. i. Fillon të thërrasi 50% j. Ze e thërret	a. Zen të bërtase c. Yn të ae. d. Ulet e an si i ziosur. e. Nisën të fole. g. Ze(n)/ fillon të qae. i. Fillon të bërtase	a. Ze t' bërtase 50% b. ze e vret 50% c. Int ^h ae. d. Unjet e ^h a si i ziosun. e. Nêis t' f ^u ole. g. Fillon / Zen t' qae. h. Ze e qan i. Nôis t' thkase / Nêis t' fkase j. Ze e vret
21. Në këto ndërtime kallëzuesi foljor shprehet vetëm me formë të shtjelluar	a. Zuri të kërkojë c. Nisi/zuri të qajë e. Filloi të pijë g. Nisi të këndojë	a. Zu(n) të kërkoe c. Nisi/zu(n) të qae e. Fillovi të pie g. Nisi të këndoe	a. Zu t' kërkoe c. Nêisi / zu t' qae e. Filloj t' pëe / t' poe g. Nêisi t' këndoe / t' këndue
22. Në fjalitë e pavarura pyetëse kallëzuesi shprehet me formë të shtjelluar	a. Ku të shkoj? c. Çartë boj? e. Ce / Përse të vish?	a. Ku të shkoj? c. Çartë boj? e. Ce / Përse të vish?	a. Ku të shk ^u oj? c. Çish t' boj? e. Ce / Përse t' vëish?
23. Fjalitë	Të mdhajati	Të mdhajati preu,	T' mdhinjat /

¹⁶ Në të folmet gege mund të thuhet se, sa përdoren format parataktike, po aq përdoren edhe format hipotaktike.

Tipare sintaksore të të folmeve të rrethit të Strugës

bashkërenditëse kundërshtore shprehen edhe në mënyrë jolidhëzore	preu, të voglat i rojti Ay tha e marr unë, ky tha e marr unë	të voglat i ruji Ay tha e mar ¹⁷ une, ky tha e mar une	t'ndhonjati i preu, t'voglat i ruji Aj tha e marr ôun, ki tha e marr ôun

23. Lidhëzat që përdoren në të folmet e rrethit të Strugës për periudha me fjali bashkërenditëse janë:

a) **lidhëza shtuese** : e, dhe, edhe (t, q) / en, ene (g), edhe ... edhe (t, q) / ene ... ene (g), em ... em, as .. as, si ... ashtu edhe ... / si ashtou ene
p.sh.: **periudha këpujore**: *Ayna na vdiq, çuni vllait tem edhe më mbeti e keqja në barkut.* (t) *Neve nuk na shef, as nuk na fol.* (t) *Ajo nusja sun dali në pragn e derës, jo për punë, po as për qef sun dali.* (t) (periudhë këpujore me ngjyrim shkallëzimi). *Kishte qonun ni qak ene i kishte çôumun vocat (gjemt) n'mal për dru.* (g) *Minjirend ka ik pi shpoes en kërkont s'un shkue.* (g)

- **fjali këpujore asindetike**: *Ajo murga nuse¹⁸ e ndërron, e bon, e yshqen.* (t)

b) **lidhëza veçuese**: a, o ... o, ja ... ja, n'daç... n'daç/ daç...daç, ose...ose, o...o.

O do/dë shkujm o do/dë rrim këtu (t, q) / *O dë shkujm o dë rrëjm ktôu* (g). *Ja lue ja mos lue!* (t) / *Ja luj ja mos luj!* (q) / *Ja luj ja mo luj!* (g). *N'daç ajde n'daç mos ajde!*

c) **lidhëza kundërshtore - përqsore**: kurse, po, veç, vetëm, vetëmse, ama / amo(n), mirpo/mëirpo, a.

p.sh.: *Un të thash, po ti s'më ndërngjove* (t) / *une të thash po ti s'më ndëgjove* (q) / *Ôun t'thash, po t'ei s'm'g'egje* (g); *Shko, vetëm mos shpeto!* (t) / *Shko, veç mos shpejto!* (q) / *Shko, veç mo u ngjut!* (g). *Mir ësh, ama mundeshte edhe më mir.* (t, q) *Mëir o: /osht /oshtën* (Doll.), *ama moundeshte ene ma mëir.* (g); *Më përpara pleqët ishin më të sert, mirpo kishte më shum rend* (t) / *Ma para qieçt ishin ma t'sert, mëirpo kishte ma shom rend* (g). *Neve nuk na shef, ama po të ke:t zhu:rm gjikundi trembet, për të trembur, trembet.* (t). *Do te qajsh edhe t'e*

¹⁷ Në të folmen e qytetit nuk përdoret dridhësja /rr/.

¹⁸ Karakteristike për të folmet toske është se disa mbiemra vendosen para emrit: *murga nuse*.

*mbajsh në barkut, alli*¹⁹*neve vdekje kemi përdite. (t) Cuca u fërcua, a ni veçkë s' dinte të bojë. (t) Ne fkatëm, e fkatëm, amon kërkush s'erdh. (g) Oün sade mushknojat i kom hongër, mëvpo si kom quon... (g).*

- **fjali kundërshtore-përqsore asindetike:** *I rash ni nat mobillit, nuk e ngrete. (g)*

ç) **lidhëza përmyllëse:** për atë / përçat, pandaj / prandaj / prëndi (përqëndëi):

p.sh.: *Ke punuër shu:m, pandaj je lodhur (t) / Ke punu(ar) shu:m, prandaj je lodh (q) / Ke punōumun shōum, prëndi / përqëndëi je lūodh(un) (g). Ajo ishte zemëruër, për atë nuk erdhi. (t) / Ajo ishte zemruar / idhmuar, për atë nuk erdhi. (q) / Ajūo ishte idhnōumun, përçat s'erdh. (g) Dhëndrri çunin e kishte të vogël, pandaj burri im vinte te çeshme xhamis m'i sillte dru:t. (t)*

d) **lidhëza shkallëzore :** jo vetëm që... po edhe ... / j^uo vetëm ç'i ... po ene..., jo vetëm që... po as ... / j^uo vetëm ç'i ... po as ..., lere që s' ... po as nuk ... / line ç'i s' ... po as nuk.

p.sh.: *Ay jo vetëm që s'rrëfeu asgjë, po edhe iku pa u përshëndetur (pjekur) (t) / Ay jo vetëm që s'tregoi asgjë, po edhe iku pa u përshëndet. (q) / Aj j^uo vetëm ç'i s'dëftuoj asnisend, po ene iku pa u përshëndet. (g) Jo vetëm që s'di, po as nuk mëson. (t) / Jo vetëm që s'di, po as nuk mson. (q) / Jo vetëm ç'i s'di, po as nuk mson. (g) Lere që s'ka pare, po as nuk punon. (t, q) / Line ç'i s'ka pare, po as nuk punon. (g).*

24. Lidhëzat që përdoren në të folmet e rrethit të Strugës për periudha me fjali nënrenditëse janë:

- **lidhëzat ffilluese:** se, që/ç'i;

- **lidhëzat vendore:** ku, te / ke, nga / ka, gjer (t) / deri (q) / njer (g); gjithande nga / xhiandi ka (g); pe / pi, pi ku / pe ku; gjer ku / njer ku, pe nga / pi ka,

- **lidhëzat kohore:** kur/ kour, sa, si, mbas, pasi, para se; gjersa / dersa / njersa; kurdo që / ç'i; sa er që / sa er ç'i;

- **lidhëzat shkakore:** se, si, mbasi/pasi, ce;

- **lidhëzat qëllimore:** ç'i / që, se, ce, për t'...;

- **lidhëzat krahasore-mënyrore:** sa; se, sesa; si, sikur, sikurse / sikōundra, ashtu si,;

- **lidhëzat kushtore:** sikur, po, nëse, në, n'qofse, po të, n'rase;

- **lidhëzat rrjedhimore:** kshu që, ashu që / astou ç'i, sa që / ç'i ;

¹⁹ Lidhëza *alli* buron nga turqishtja *albuki*.

- **lidhëzat lejore:** edhe pse / ene pse, sado që / ç'i, edhe po / ene po, edhe në, edhe sikur / ene sikur

- **lidhëzat kundërshtore, kundërvënëse:** në vend që (t, q) / n'vënd ç'i (g).

Sikurse në shumicën e të folmeve shqipe, edhe në të folmet e rrethit të Strugës përdoren periudhat me fjali:

1. Kryefjalore
2. Kallëzuesore
3. Kundrinore
4. Përcaktore
5. Rrethore:
 - 5.1. Vendore
 - 5.2. Rrjedhimore
 - 5.3. Kohore
 - 5.4. Kushtore
 - 5.5. Mënyrore
 - 5.6. Lejore
 - 5.7. Shkakore
 - 5.8. Qëllimore
 - 5.9. Krahasore

Të gjitha këto mund të përdoren me ose pa lidhëza (asindetike). Sa për ilustrim po japim disa shembuj:

Fjali kundrinore asindetike: *Dëftoshin kta ke Luti, paska shkôu Xhelali gje pi mbas içëndoe njer kur erdh vakti akshomit ke Nuni.* (g) T' rrëi un, t' çaj kokën.

Fjali përcaktore: *Ato lule ç'i u mbôillën, s'u b^uon.* (g)

Fjali kohore: *Kur ishëm të reja ja si juve të mira s' kemi pa:r.* (t) *Kur s' ka kush dët ndëife/ a ke zor/ ater msoesh ene e sos pounën vet.* (g) *Ja, kur t' shkôojm ka Struga dë ta shofish.* (g) *Çi ôune ma pa:r, sa ëipte drita shefak, ôun n' kom isha.* (g) *Sa her shkote ki n' poun, ôun n' kom isha.* (g)

Fjali kushtore: *O ba:b, po t' na prëishet ç'errja ne s' dëm ta gjodisim.* (g) *Po mo ken pare, z' do t' i bojn.* (g) *Ata po s' i ujnte, s' b^uoen.* (g) *N' munça nesër t' ngrejëm n' saba jerët, mëv o:.* (g)

Fjali kushtore asindetike: *Të m' i teki njeri, di të rrëfej prralla.* (t) *Po qau, ja ve gjëjat pe dyqani, projti.* (t)

Fjali shkakore asindetike: *Nji çik kos i japim me të zort, qumësh nuk pin.* (t)

Si përfundim mund të themi se të folmet e rrethit të Strugës në paradigmën e veçorive dalluese fonetike, morfologjike dhe leksikore

dallohen njëra nga tjetra, por në rrafshin sintaksor të tria të folmet e rrethit të Strugës janë pothuajse të njësuara ose shumë të përafërta.

TEKSTE DIALEKTORE TË RRETHIT TË STRUGËS²⁰

Në vazhdim po japim vetëm disa fragmente shumë të vogla të teksteve dialektore të vjelura në terren, sa për të pasur një pasqyrë më të qartë të të folmeve të këtij rrethi.

Po s'di me²¹ bi:²² un prralla, s'di. Të m'i teki²³ njeri, di të rrefej prralla, po këshu vet s'di. Tjetër sh'të tregoj me bi:, viranllëk, nje²⁴ shëndetin tem²⁵ ta tregoj. Në vakët²⁶, nje ashtu, kur ishim të reja ja si juve të mira s'kemi pa:r. E keqja mëmbeti, ja ala²⁷ e kam. Ayna²⁸ na vdiq, çuni²⁹ vllait tem edhe mëmbeti e keqja në barkut. E di si ay lepun qi idhet? Nje ashu mua barku më idhet. Me apje po rroj. E nje ashusoj. Çuni i sëmur shtir ësh, pe atje shkon atje, siç është rëshqinja³⁰ njer në bark, njer në kumiz, e thau edhe kokën, i bie kokës me oft³¹, me bij. Të shofi³², shefën çuni këshu mi:r, siç thonë, ama neve nuk na shef as nuk na fol, ama po të ke:t zhu:rm gjikundi trembet, për të trembur trembet. Po të qajn fëmijët edhe ay ze qan. S'është jet me bij, neve e di:m edhe Allau.

Nje kjo e keqe q'e kemi, kët të keqe njeriut... mos ia thëntë Zoti, se vdes njerët³³, epo do te qajsh, do te qajsh edhe t'e mbajsh në barkut. Alli³⁴ neve vdekje kemi përdite. Ajo nusja sun³⁵ dali në pragn e derës, jo për punë, po as për

²⁰ Karakteristikë për të folmet geqe dhe të qytetit është afrikatizimi i /q/-së dhe /gj/-së, por jo deri në nivel të plotë të /ç/-së dhe të /xh/-së. Por në këto tekste janë transkriptuar me /ç/ dhe /xh/, që të mos e ngarkojmë tekstin me shumë shenja shtesë, qofshin diakritike, qofshin nga alfabetet e tjera.

²¹ moj

²² bijë

²³ kujtojë, përkujtojë

²⁴ ja

²⁵ tim

²⁶ Dikur, më parë

²⁷ ende

²⁸ ai (me epentezë)

²⁹ djali

³⁰ rëshqitas

³¹ me hov, me forcë

³² të shohë (për vetën III njëjës)

³³ njëherë

³⁴ Lidhëza *alli* buron nga turqishtja *albuki*, me kuptim *por, mirëpo*.

³⁵ s'mund

Tipare sintaksore të të folmeve të rrethit të Strugës

qef sun dali³⁶. Se un s'kam takat ta rue çunin, u bora³⁷ opraci³⁸. Cucat³⁹ edhe nuset i vinë edhe i ndifin⁴⁰ për çunin. Nje ashusoj po miremi me vojttjet e ksaja. Çar t'i boj⁴¹? S' dim sh't'i⁴¹ boj⁴¹.

Ajo murga⁴² nuse e ndëron, e bon, e yshqen, nji çik kos i japim me të zort, qumësh nuk pin.

Po qau, ja ve gjëjat pe dyqani, projti⁴³. Veçe⁴⁴ me to ron.

Ateme⁴⁵ sollën pelena, nja dy çarça:f edhe nje ashusoj, ilaçet i blejmë gjith me pare, po mos i ke:t ilaçet, sun rojë ky. Jashtë gjikundi s'e kemi çuër. Po ku ta çosh me bij, doktori tha që s'boet insan⁴⁶ ky.

Kur ishte i vogël gjasht javë i ypi zar⁴⁷ nxetsia edhe qau natën, kur e çuëm në doktor, e çuëm të vdekur. Ato i dhanë gjilpoërë, veshtaçko⁴⁸... shpëtoj, po shpëtoj viran. Ja kishim mar⁴⁹ palcën pe kumizit, pasaj e zuni edhe një sëmundë tjetër, po u shërua pe asaj.

(e folmja e f. Frëngovë

Kumrije Selimi, 78 vjeçe, amvise, e pashkolluar

Materialin e mbledhi: Ajten Hajdari - Qamili)

Më dha baba te ay, shifeshim, boeshim⁴⁹, kishim turp pe burnit, s'kishte dashuria ateme. Po t'na shifte burni, zinjim nganjer qanjim, thoshim: "Na pa burni, për lere⁵⁰"

Un e kishe babën plak, e kishe të sëmurë. Burni më zuri mua të vogël, gjashmë⁵⁰ et vjet. Dhëndri çunin, Gurinë e kishte të vogël, pandaj burni im vinte te

³⁶ s'mund të dalë (për vetën III njëjës)

³⁷ u bëra

³⁸ operacion, u operova

³⁹ vajzat

⁴⁰ i ndihmojnë

⁴¹ çfarë t'i bëjmë

⁴² Fjala *murga* përdoret me kuptimin: e mjera, e ngrata, e gjorë, gjynah.

⁴³ heshti, u qetësua

⁴⁴ veç; vetëm

⁴⁵ Atëherë

⁴⁶ njeri (orientalizëm)

⁴⁷ ndoshta, mbase, me siguri

⁴⁸ infuzion (sllavizëm)

⁴⁹ bësheshim

⁵⁰ për turp

çeshme xhamis m'i silte dru:t. Nje aty, s'vinte në shpit⁵¹, kishte turp. Un ishe me nalle, me katër shtëmba në dorë, utova⁵², u xrova⁵³ edhe i theva të katërta.

Edhe nje ashusoj jan meselet e mija... N'ato koa ta mbante burri fëmin në kra?! Kurrasnjer. Njime⁵⁴ bojn qef kto nuse.

* * *

Më bie në tepe të kokës e nje ashu më mi si kulerë. Më duket dita mot. Thom kur do ngryset që të flej. Vojta me fukarallëk, s'kam dit të bardhë, dit të zezë kam për vuxhutin⁵⁵ tem.

Më thëriti cuca në dasëm. Nesër do shkoj, do pi një apje edhe do shkoj më këmbë. Pe ksaja pi një në mbrëmjet, një në saba, ce⁵⁶ u bora opraci; e oqa⁵⁷ tëmlin⁵⁸ ce kishe gur⁵.

Në qosht e ka shpijën. Boju çunave telefon (ni tel) dëfteji ce ay burri iku pe atysh⁵⁹.

I mimmjim kuënjt, e apnjim⁶⁰ barin, pasaj i shtillnjim⁶¹ kup edhe ynjem⁶² ke konaku im. Fëmit minjin në ajat, shkonjën ande – kënde. Murga nuse s'un thoshte gjika fsh⁶³. Cuca u fërcua⁶⁴ a ni veçkë⁶⁵ s' dinte të bojë.

(e folmja e f. Frëngovë

Ramije Iljazi, 68 vjeçe, amvise, e pashkolluar

Materialin e mbledhi: Ajten Hajdari - Qamili)

Kishte qonun⁶⁶ ni qak⁶⁷ ene i kishte çõumun vocat⁶⁸ (gjemt) n'mal për dru:. Ata i kishin thon: "O ba:b, po t'na prëishet ç'errja ne s'dim ta gjodisim".

⁵¹ në shtëpi (në rasën vendore)

⁵² u hutova

⁵³ u rrëzova

⁵⁴ Tash, tani.

⁵⁵ trupin (orientalizëm)

⁵⁶ sepse

⁵⁷ hoqa

⁵⁸ tëmthin

⁵⁹ prej aty

⁶⁰ e hapnim

⁶¹ përdoret me kuptim: mblihdnim, grumbullonim

⁶² hynim

⁶³ gjëka fshë, diçka

⁶⁴ u fejua

⁶⁵ vezë

⁶⁶ qenë

⁶⁷ plak

Tipare sintaksore të të folmeve të rrethit të Strugës

Baba u ka thon: “Fkateni⁶⁹ nevojën ene dë e gjodisni”. Ata kur kan shkômun⁷⁰ n'mal o⁷¹ prëishun ç'erja. Njoni pi gj'emve ka dalun ene ka fkatun: “Oj nevoj, ajde t'na e gjodisish ç'erren!”. Amon⁷², iç kërkush s'erdhi, Mësëndêi⁷³ ata kadal - kadal nëisën vet ta gjodisin. Kur ishin kthëimun n'shpëi i kishin thon babës vet: “Ce⁷⁴ na irene o ba:b, na thae ta fkasim nevojën t'na e gjodise ç'erren, ene ne e fkatëm, e fkatëm, amon kërkush s'erdh”. Ater aj u tha: “Epo çajûo osht nevoja, kur s'ka kush dët ndëife⁷⁵, a ke zor, ater msoesh ene e sos pounën vet”.

(e folmja e f. Dollogozhdë

Dalip Dalipi, 73 vjeçar, bujk, i pashkolluar

Materialin e mblodhi: Ajten Hajdari - Qamili)

Kishte shkôu dy-tre er⁷⁶. Po shêi⁷⁷ çish⁷⁸ ka bo. Minjirend⁷⁹ ka ik pi shpoes⁸⁰ en⁸¹ kërkound s'un shkue. Ni ftôir⁸² i ka mbet ni ploo:m⁸³. Asnjo pllac⁸⁴ s'o shêit⁸⁵, ta shese at, ta marre at afër atêi, ktôu⁸⁶ n'komshêi. En i tha mëirre. Po Dilit i ka thon aj vocit⁸⁷. Ka ardh me niçin e pesët mi:⁸⁸ fronga ene i kan thon atij ëipja⁸⁹ kujt dush se ôun nuk moundem. Ene aj ja dha ati, vocit Nasouffit. Mëind⁹⁰ s'ka. Nuk mëjret a:r tështê⁹¹, kan dalldis n' Stru:g njerst⁹². Q'era er⁹³ ka

⁶⁸ djemtë

⁶⁹ thëmiteni

⁷⁰ kanë shkuar

⁷¹ është

⁷² por

⁷³ pastaj

⁷⁴ pse

⁷⁵ të të ndihmojë

⁷⁶ herë

⁷⁷ shih

⁷⁸ çfarë, çka

⁷⁹ menjëherë

⁸⁰ prej shtëpisë

⁸¹ edhe

⁸² Një fytyrë

⁸³ pëllëmbë

⁸⁴ hapësirë me leje ndërtimi

⁸⁵ s'është shitur

⁸⁶ këtu

⁸⁷ djali

⁸⁸ njëqind e pesëdhjetë mijë

⁸⁹ jepja

⁹⁰ mend

thon qaku nuk mblidhet pare kollaj, aj qi mblⁱedh, mblⁱedh. S'ën xhish⁹⁴ nisend me ata pare. Çish prëishi nisend vëit ne ta b^uoe.

* * *

Voci Myfterëimes ka prôumun⁹⁵ dymdhëtmi: fronga ene i ka bo rugt. Kan qon ata rugt tëirs⁹⁶. Ke kûodra e kuçe përreth-përreth ka bo ni mu:g me paret e vëita. Ki⁹⁷ i ka ap⁹⁸ me bageri ka bo ka katër metër. Ka punôu bageri kshy⁹⁹ sa di:t. Ene për ôurën ka dhon pare aj, m' duket. Ktôu përfond shpëis, pi andi¹⁰⁰. Ja, kur t'shkûojm ka Struga dë ta shofish. Pi i vûogël ka shkôu n'Shvajcan¹⁰¹. Amo Austria jep ma môir¹⁰² pushim. Njer n'katëmdhë:t muj e pagjuojn. Di¹⁰³ këndi, di andi. Kôur? Xhashçin ejro n'muj. Nêive na ôipshin¹⁰⁴ dychin ejro n'muj.

(e folmja e f. Veleshtë

Halim Zhuta, 77 vjeç, bujk, i pashkolluar

Materialin e mblodhi: Ajten Hajdari - Qamili)

Qi thoshin përpara s'ke ç'tbojsh, ke nosja vllait s'un fûolish. Tu dija noset t'mojra jon. Tështëi kur t'voe¹⁰⁵ vëirës ta ape¹⁰⁶ côucën. Po i vûogël mi¹⁰⁷ o:sht voci, s'e di si e qujn. Nuk dijet. Kurxho s'kisha gjⁱe¹⁰⁸ ala¹⁰⁹. Ôune veç

⁹¹ tash

⁹² njerëzit

⁹³ Karakteristike për të folmet geqe të rrethit të Strugës është se përdoret edhe forma: *qⁱera er, qera her* edhe *erave qera* (tjera herë- herave tjera) me kuptimin *dikur ose më parë*.

⁹⁴ s'mund të blesh

⁹⁵ ka sjellë (ka prurë)

⁹⁶ ters, të pakalueshme

⁹⁷ ky

⁹⁸ i ka hapur

⁹⁹ kushedi

¹⁰⁰ prej andej

¹⁰¹ në Zvicër

¹⁰² mirë

¹⁰³ dy

¹⁰⁴ na jepnin

¹⁰⁵ të vijë

¹⁰⁶ do ta japë

¹⁰⁷ moj

¹⁰⁸ s'kisha blerë

¹⁰⁹ ende (nga hala)

Tipare sintaksore të të folmeve të rrethit të Strugës

bibⁱerka¹¹⁰, ja sa kjûo e gjat, ktôu t'g'jona. Ktôu o:¹¹¹ qetër soj, epo gurbîeti. Me internêit u njoftôun. Shiqir çashto e bon dasmën. Po mo ken pare, z'do t'i bojn. I bojn njerzit pi ktôu, jo agje. Ja tēj si i ndrôve me trosêita¹¹², me masa¹¹³, me gjoja¹¹⁴, krita¹¹⁵ i ndrôve. I ka durt qût¹¹⁶. Tështēj çish t'i shkojsh agje, çish dët ape. Kor t'vēj mi? Kishin thon sa e k'ieçe, për môuve¹¹⁷ ene ka ca njiers t'kçi ajûo. Mo vrrajt¹¹⁸ mi ce m'i qase vesht. Ene mo gjazi¹¹⁹ ku na shkote. A sa kimi ç'esh¹²⁰.

(e folmja e f. Veleshtë

Idajete Hani, 65 vjeçe, amvise, e pashkolluar

Materialin e mbledhi: Ajten Hajdari - Qamili)

Ato lule ç'i u mbôillën, s'u b^uon. Veç nja dy jon t'môira. S'ka tështêi, s'ka ron shêi. Ata po s'i ujn^{te}¹²¹, s'b^uoen. Druze¹²² vêtit ata dalin. Ata gjoja¹²³ venja kshtôu drit. Ja mi, ashtôu gjojash ç'i u ven luleve. Erave qera ishte ma qetërsôuj¹²⁴. Ka dul ki kshtôu? Atêire punoshim gji:¹²⁵ ditën n'vnesht ene pôishim¹²⁶ uj ke çeshmja. Kur dilshim ke xhadja....Amo m'duket se s'diel tështêi uj, s'e di tamom. Aga baba¹²⁷ rôte¹²⁸ atôi ene i f^uoli, i f^uoli... Duet t'ja vesh mëindjen grues.

* * *

110 spec

111 është

112 divanet

113 tavolina

114 gjëra

115 të krejta, të gjitha

116 plot

117 për mua

118 mos bërtit

119 gazi

120 ah, sa kemi qeshur

121 ujite

122 Është pjesëzë dyshuese e shkrirë nga forma *druaj se*, me kuptim: *ndoshta, mbase*.

123 gjëra

124 tjetërsoj, ndryshe

125 gjithë

126 pinim

127 *Aga baba* i thuhet vjehmit

128 minte

Dëftoshin kta ke Luti, paska shkôu Xhelali gje¹²⁹ pi mbas içëndôe¹³⁰ njer¹³¹ kur erdh vakti akshomit ke Nuni, tha: nondhët vjet i ka, a si ni llaf nuk f^oli gabim. Oûn isha pagëz ke Nuni, ni kutôi¹³² i çova.
At nate i pëina apat, nesrit apete¹³³, gje apete, tre dit, ene kur thoe tõi, as mish nuk kom hongër, ôun at nate ç i kishim ata pulat për dark, ôun sade mushknojat i kom hongër, mëirpo si kom qûon... xhith natën s'kom fit¹³⁴ pi frige.

(e folmja e f. Dobovjan

anonime, 63 vjeçare, amvise

Materialin e mbloodhi: Ajten Hajdari - Qamili)

Sût kurxho s'kom búo hiç, m'mëreshin mend, gjajt¹³⁵ e theva krëiet çatëi¹³⁶ ke lûoma¹³⁷.

Ktôu ke qûon s^uot? N'shpëi ke qûon a? Çati kali i fuga ni trum bar ene kurxho q'etër¹³⁸ s'kom búo hiç.

Juve, me axhin, q'etërsûoj ini¹³⁹; ki ngreet n'saba ikën n'pôun, tõi je i rêi. Tështëi o: qetërsûoj, s'e kom at rametliun. Tëi gj: ¹⁴⁰ ditën fie¹⁴¹, njer¹⁴² m'nj^o. Ce rêim von natën, pandaj. Ku t'vêish ke tõi? Jûo:ç¹⁴³. Kshtëu vakti ngrejesh tõi, n'pes e gjisëm.

Mso me axhin, mso! Ja dua t'shkûoj me kûot¹⁴⁴, ... m'tha i shkreti hec n'saba, amo s'on¹⁴⁵ ngreem, nuk diktûoj. Çi ôune ma pa:r, sa ëipte¹⁴⁶ drita

¹²⁹ dje

¹³⁰ ikindije

¹³¹ deni

¹³² kuti përdoret për bombonjerë, kuti me çokollata

¹³³ përsëri (sllavizëm, nga opet)

¹³⁴ s'kam fjetur

¹³⁵ gati sa, gati se

¹³⁶ aty, buron prej: aty > atëi > qe+atëi > çe+atëi > çatëi

¹³⁷ lëmë

¹³⁸ tjetër

¹³⁹ jeni

¹⁴⁰ gjithë

¹⁴¹ fle

¹⁴² deni

¹⁴³ Jo. Kjo është formë karakteristike për mohim më të theksuar. Gjatë shqiptimit zanorja /o/ zgjatet shumë.

¹⁴⁴ me këtë

¹⁴⁵ s'mund të

¹⁴⁶ jepte

shëfak¹⁴⁷, ôun n'kom¹⁴⁸ isha. Sa her shkote ki n'pôun, ôun n'kom isha. Ja, ne t'thote ç'i nuk isha i ngrëitun.

Qera he:r¹⁴⁹ e bisha nallbanin t'ma mbathe kalin, a tështëi s'vëim. Punon agje ke likôurat. I rash ni nat mobillit, nuk e ngrete. T'rëi un t'çaj kokën. N'munça nesër t'ngrejëm n'saba jerët¹⁵⁰ mëir o:, po kshydi¹⁵¹. Mbet kali pa mbath, për asfalldi ec, Ene ne bitëisëm¹⁵², po çat kal kimi ne, apim e marim. Dy miliard e dyçin mi balla bon leska, sade nj'uo, po qerat, po qerat, po qerat... Prandëj, amo s'kom njeri. Con¹⁵³ ta çoj? Kujt t'i thom?

...nja tre kinxha i dhan atij Nefiut, shtat i dhan atij Rifatit kasapit. Pi atij murëm nja treçin ero ene pi atij nja pesçin e pesdhëet. Po mu s'm'ran d'or, le ç'i s'mduen mu, çish m'duen, un marr ni kuti cigare nganjër ene ...le ç'i duet ta daj menden ene ta l'uo.

... M'pëit¹⁵⁴ ajo çaka¹⁵⁵: Ku shkon? Ce nuk shkon për ôudhe, po bie¹⁵⁶ këndi ka ara? Po mëir, ce bie un ka vendi atij, nuk ja ha vendin un, ene hajdut nuk jom, gjo s'preki. Shpëia juj, njo, shpëia jûon, dy, dor nuk kan pa:s¹⁵⁷. Ni dor bar se e kom marr ni sene¹⁵⁸ ke aj livadhi sonave qi e kishit juve ke ona atij kshydi e kujt ishte ene aj rametliu m'tha - Line, fuge teqe¹⁵⁹, nuk e dua - tha. Ce i ngarkoshim ç'erret, m'njo¹⁶⁰ e ngreshim barin.

- Ôu mër- thash- ce ni dor bar o:.

- Jo, jo, jo - tha - nuk e dua. I ndershun ishte njer n'pikn e fôundit.

Tha - s'dua gjon e huj, harom. Shëife çar emri ka, "harom".

Gjerëm¹⁶¹ ni pëik u:j axhit., s'dua sok¹⁶². Faleminderit shu:m!

¹⁴⁷ agu i parë i mëngjesit (orientalizëm)

¹⁴⁸ në këmbë

¹⁴⁹ Shih fusnotën ¹¹

¹⁵⁰ herët

¹⁵¹ shkrije e togut: kush e di

¹⁵² nga bitisëm (u sosëm) me kuptimin: u lodhëm shumë

¹⁵³ Cilin

¹⁵⁴ më pyet

¹⁵⁵ plaka

¹⁵⁶ Në këtë rast me kuptimin: kalon

¹⁵⁷ shprehje frazeologjike: nuk vjedhin

¹⁵⁸ vit, mot

¹⁵⁹ tutje

¹⁶⁰ më një (së bashku)

¹⁶¹ Sillmë (nga: bjermë)

¹⁶² lëng frutash (sllavizëm)

Shôum smôun¹⁶³ kom qûon. M'u môurën mend, gjajt e theva krêiet ke l^ooma. Ene hap pêiva çî t'shkoj t'fije¹⁶⁴. Shkova rash ene hôuma¹⁶⁵. Ene çar hapash j^oon ata. Epo çish t'boj, e karakêis¹⁶⁶ ndorj^o. J^oom bo verem.

Pi n'çeshme e kishë? N'fishider¹⁶⁷. E shof, i ftofun qoka¹⁶⁸.

Shkova ke ki Selmoni, po asni llaf s'i mora vesh, iç. Ene ôun i kom ngarkumun, amo aj i kishte ngarkou ma k'ieç¹⁶⁹. Ôun pi larg nuk gjegji¹⁷⁰ për t'gjegji, po baremi kshtou mëiremi vesh.

Veni shporet ktou dimnit? Ce o zoun¹⁷¹ oxhaku? Po s'moundesh t'ja çelish gjene¹⁷²? Duet t'bojsh t'rëi.

(e folmja e f. Dollogozhdë,
Abdulla Zhaku, 81 vjeç, bujk, i pashkolluar
Materialin e mblodhi: Ajten Hajdari - Qamili)

Une jom i lindun nimi e nonqin e nizteggjashtën në koë të ish-Jugosllavis. Si fëmi m'at k^oo ateres kimi qen të vobegtun, imi marr me bujqsi, deri kur i bona shtat-temdhëet vjet. Si i bona shtat-temdhëet vjet mora pjes në Luftën e Dyt Nacional Shlirimtare, këtu në shlimin e Strugës, t'thuajsh t'krejt Maqedonis. Po ashtu në luftën e Sremit, ku atje me ato beteja kan mbet, bash pi fshatit ton shtat dëshmor, si edhe qerat katounde kan pasun, domethon se lufta e Sremit ka qen fundi i shlimit t'Jugosllavis. Pastaj mbas luftës t'Sremit kum¹⁷³ marr pjes ene si ktu kur ishin partizanët, ene ktu kishte aktivista të sillët¹⁷⁴ vishin, bisedoshin me rinistat, na tregoshin se si duet të liftojm, ta çesim armkun pi ktu ene mbrapa si duet t'irrojm bashk. Më at ko dystekatrën sene, ishte shlimi i Strugës, me ato çë na vishin ktu, na organizum dyzetepes vet pi ktu ene shkum n'luftën e Sremit. Filloum pi... Si u shiru Struga dystekatrën, ndejtëm nja tre dit në Strug ene vazhdum rugën n'kom për në Shkup. Në Kërç^oov liftum atje me ballistat, pi atëi shkum n'Gostivar, Tet^oov ene ka ni fshat

¹⁶³ sëmurë

¹⁶⁴ të flej

¹⁶⁵ humba

¹⁶⁶ e përbij, e pij

¹⁶⁷ frigorifer

¹⁶⁸ qenka

¹⁶⁹ shprehje frazeologjike që ka kuptimin: (edhe unë) kam rrjedhur nga mendje, (por ai) kishte rrjedhur nga mendja (më keq)

¹⁷⁰ dëgjoj

¹⁷¹ Pse është zënë

¹⁷² përsëri (orientalizëm)

¹⁷³ kam

¹⁷⁴ të cilët

atëi ene boshim zanimanje¹⁷⁵ ka fshatat e Shkupit, si i thoen Skopska Cëma Gora. Nja ni muj atje ene pi atëi na murën, shku^om u nëisëm, brigada j^uon shkoj n'Srem ene, si t'thom, atje pi ktu ke ne u vran shtat vet. Mbas shlirimit kom qen pjesmars si milicioner¹⁷⁶. Tre-katër vjet kom qen me pun në Shtip, n'Shkop, në koe të revolucionit t'infobiros kom qen milic. Ater ka qen shum zort. Xhith kimi qen xhitmon në nacione¹⁷⁷.

Mbas, si e kalova atë, dola pi milicie. Ater m'at ko dueshte t'rëi n'milici, mëirpo baba, nona, prindët i nërxhoshim, thoshin mos se kush dë na i rëise... kisha un ene dy vllazën qer ene pes motra. Kush dë na i rôue ato, kush dë na i bûoe, têt dë mbesish andi. Ene un i nërxhova prindët, babën, nonën ene dûola pi milicie. Mësëndëi vazhdova gurbetin ka Sërbija. M'at kûo Sërbija, Beogradi ishte qytet i çëlli mbante gurbetqar.... Agje vëishin gjemët pi Gillani, pi ani pi kni ene tu onk buk njoftoeshim...

(e folmja e f. Koroshishtë,
Xhelal Kaliqi, 91 vjeçar, i pashkolluar
Materialin e mbledhë: Ajten Hajdari - Qamili)

Mbasi yra në zanat, u bora marangoz, zdruckhtar. Fillova të punoj majtas-djathtas, disa dru, shkopa ishin të fugun atje... Shkoshë në pun, bora ca pare, pastaj shkova ushtar. Isha në Lubljanë, pasaj transferim pi Lubljane në Zagreb. Zagrebi ishte diçka shumë e mir, ata ishin përpara neve. Neve jemi dycin vjet prapa. A Struga ka përparuar shumë pe normales të Elbasanit. Ato msus çë i kishim nga Shqipëria ishin komplet të orientuar mir. Kshu çë Struga u pasurua me arsim.

Në ushtri kam kalu shumë mir atje, isha marangoz atje, bile kisha shans të ngel atje, po më vinte gjyna ta lej nënën tedhte pes vjeçare ktu. Ne shiptarët nuk kemi pas ndënjë përparim atje. Shiptarët gjithmon kanë qën të shkelur, mirpo fatijon çë ma ra aj zanat mua. Bile atje e bora edhe zanatin e kovaçëve. Erdha në shpi e bora maqinën vet.

Në përgjithsi pjesa e qytetit ka pas zanatli, ka pas bujqsi, edhe me zanat jan marr, ka pas dogramaxhi, ka pas terzi, ka pas berber, këpuctar. Arsimtar, jo. Arsimtarë kanë qen të ardhur pe Shqipëri, ama jan ortodoks. Kurse myslimanët tona kanë punuar zdruckhtar, terzi, këpuctar, kanë punuar për ato veshjet kombtare, ka pas edhe jurist, ka pas oxhallar, ka pas doktora. Shum njerz eminent kanë ikur pe Struge, ta shpëtojn kokën. Koa ka qën shumë e lig. Sërbët vishin me opinga, a ktheheshin me pajtona me flori. Shum tortura kanë pasur

¹⁷⁵ stërvitje (sllavizëm)

¹⁷⁶ polic

¹⁷⁷ ka për qëllim të nënshtroar në aspekt nacional

këto tonat dhe kan ikur shumë në Turqi, shumë, shumë, shumë... Sidomos me pestedyshin der më shtadhtedyshin Struga është shkepur, sidomos Ohri më tepër. Ishin të detyruar të ikshin, po mos ikshin dhe te vrishin. Për intelektual ka qen shumë zor. Ce çobanët, ato i mbanjin çobanët, bafçaxhi, peshkaxhi. Pe shiptarve shumë pak ka pas peshkaxhi. Për shiptarët ka qen koa të vështira, shumë zor. Ishalla të bashkoemi krejt shiptarët, të boemi një, mja ma me këta kontra një-tjetrit që i bojn.

Ata kan mendu se ke shpia atij kan shku e jo ke mua. Ay në tremdhietën sene¹⁷⁸ kishte pru ni grue edhe ajo e kishte pranë fenë islame. Neve ata i kemi pas komshi. Mun në centër¹⁷⁹ e kishte shtëpin ay.

Me e marun hollë e holl, shqipja është fol pe shumë përpara. Ato lojrat, ato këngat i kanë transferu pe n'Çamëri....

Për festat pagane, ja për shembull këto jevgjit që i thomi ne, këto i ka pru Leka i Madh pe Egjipti. Pandaj quhen egjiptçan, bile në një dokument e gjeta une këpti shkrunte. Këpti në gjuën turke. Edhe ato e mbajn edhe Shën Gjergjin, edhe Shën Mitrin, edhe Shën Tanazin ce ato kan qen krishter më përpara, pasaj jan bor mysliman.

(e folmja e Strugës,
Ismail Ate, 80 vjeçar, zdrukthtar, i pashkolluar
Materialin e mbledhi: Ajten Hajdari - Qamili)

Përpara më atë koë ne njoftoeshim, s'kishte as telefon, as mobila, as kurxhë në atë koë s'kishte, dotëthotë ne njoftoeshim në qytet, njoftoeshim, boeshim me an' të kushërive. Kur njoftoeshim dueshite të caktojm takim. ama ti prit, prit, prit, prit të dale, s'dilte. Edhe prisnjim të kaloe ndënjë kushëri i veti, ndënjë i afërt që t'i thonjim të dale, të boe. Binte shi, bor, mi ke strea ne. Nejse, në atë koë, s'kishte mobila, mirpo në atë ko kishte respekt ndaj pleqëris, jo ngaj friga, po koa ashu ishte. S'un i thuash ti babës ose nënës: un e dua këtë, se është mbarrësi¹⁸⁰ ajo. I thoshte nënës të vet, i thoshte, që e dua këtë filanin e që të shkonin ta kërkonin. Pleqëria në atë koë shkojshin e kërkojshin ke nënë e vete, ke baba e vete, te vajza. Kemi ardh me izën¹⁸¹ të të rinjve të bojm ajli¹⁸². Nejse, boet ajlia, ipet llokumi, si fjal, llokumi ipet, mbrapa një peshçesh¹⁸³ i japin kur shkojn baba edhe nëna, si fillim. I fugin ni peshçesh si pun grash, neve burrave

¹⁷⁸ orientalizëm: sene = vit- në vitin (1913)

¹⁷⁹ qendër

¹⁸⁰ turp, nga gegërishtja: *mbarre*.

¹⁸¹ leje (orientalizëm)

¹⁸² për urime d.m.th. fejesë (orientalizëm)

¹⁸³ dhuratë (orientalizëm)

ndënjë rizë¹⁸⁴, si nishan¹⁸⁵, çë dëmëthën fjala u dha. Dikush epën, dikush me fjal thotën, po, ama më mir kshu ëshë, demek¹⁸⁶, të japin. Ikim neve, mandej, shkojm në shpi, mbas ni far koe, pasaj mbas ni jave bisedojm me prindët e nuses çë kur ta bojm fejesën, ce kjo si fjal tashi ishte. Mandej fejesën e bojm, në fejes dikush i çon bofçallëk. Mandej kur e bon bojën, teshat e nuses, të bardha. Ka dikush kërkonën kundra¹⁸⁷ për babën, për xhyshin, sa vëllezër ka, kuptonën, kto si jan, demek nishanet thuet. Edhe ato sjellin te neve, edhe neve te ato çojm. Bojën¹⁸⁸ e vëm më veçant, të ejnten çoet, kurse të djelën në at ko, neve e mirshim nusen. E mirshim me muzik, shkoshim ande, ata neve na sajdisshin, e mirshim, e sillshim në shpi nusen, edhe mandej pun grash brenda se çar bojn ceremoniat at nuk e dim neve burat. Ja shoçja ime le të vazhdoe.

Kur e sjellin nusen në shpi, vjera ja bon nuses adetin, i vëndon ni gjym me uj përpara derës, nusja me këmbën të djathtë e fugën, dy buk i vëndojm ke sqetulli, ke koka, pasaj i vëndojm dy qirinjë, e sjellim mbrenda ke oda, ja çukim kokën ke oxhaku tre er, çë t'i ket mend te shpia. Dhëndri i bie me atë paçetën te koka, vjera ja lan këmbët nuses me legenin. Marim ni fëmi, ja çesim sandallet, ke sandallja vëndojm pare, pasaj marim ni grue, ni oxhovic e këndon nusen me qitap, me musaf. Pastaj fillon dasma...

Kur kemi çën fëmi kishim disa loja jo cingla, jo me xheramide topin ja fugshim, jo kërsnica luashim, jo baraj luashim, kaçak luashim, ato lojna i luashim.

Për Dit vere, vin ao dit e shënuar, i skuqim vezët, vinë fëmitë, ciu-ciu bërtasin, ju japim nga një vezë, nga një çikolladë, çar dë kemi do t'ju japim. Xhi ditën at dite vetëm me fëmitë. Pasaj vin kjo Eremija, shkonim një ko për kukurekë mblihdshim, thana mblihdshim në mal.

(e folmja e jevgjive të Strugës¹⁸⁹)

Çelik Sulejmani 62 vjeçar, muzikant dasmash, i pashkolluar

Luljeta Sulejmani, 52 vjeçare, amvise, e pashkolluar

Materialin e mblodhi: Ajten Hajdari - Qamili

¹⁸⁴ peshkir

¹⁸⁵ shenjë (orientalizëm)

¹⁸⁶ domethëne (orientalizëm)

¹⁸⁷ këpucë (orientalizëm)

¹⁸⁸ kënjaja ose ngjyra e flokëve për nusen

¹⁸⁹ Kam vjelur material dialektor edhe nga e folmja e jevgjive ose egiptianëve të Strugës, sepse ata përpos shqipes, asnjëherë nuk kanë përdorë gjuhë tjetër në shtëpi në së paku këto 100 vitet e fundit. E folmja e tyre ka disa elemente korçare, sepse sipas disa kërkimeve ata kanë ardhur përmes Korçës në Strugë.

BIBLIOGRAFI

- Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, (2007), *Atlasi Dialektologjik i Gjuhës Shqipe*, Vëllimi I, Napoli.
- Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, (2008), *Atlasi Dialektologjik i Gjuhës Shqipe*, Vëllimi II, Napoli.
- Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, *Gramatika e gjuhës shqipe, Vëllimi I (Morfologjia)*, Tiranë, 1995.
- Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, *Gramatika e gjuhës shqipe, Vëllimi II (Sintaksa)*, Tiranë, 2002.
- Gjinari, J. & Shkurtaj, Gj. (1997), *Dialektologjia*, Tiranë.
- Gjinari, J. & Shkurtaj, Gj. (2000), *Dialektologjia*, Tiranë, ribotim.
- Gjinari, J. & Shkurtaj, Gj. (2003), *Dialektologjia*, Tiranë, ribotim.
- Gjinari, J. (1989), *Dialektet e gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave të RPS të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.
- Hamiti, A. & Qamili, A. (2014) "*Dialektologjia e gjuhës shqipe*". Shkup: UISHM.
- Qamili, A. (2013) "*E folmja e Strugës dhe e Ohrit dikur dhe sot*". Konferenca "*Java e Shkencës 2013*", 14 – 18 maj 2013. Prishtinë: Republika e Kosovës, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe e Teknologjisë, 2013. 15-21.
- Qamili, A. (2008), *Variantet sociale të të folmeve shqipe të rrethit të Strugës dhe interferenca ndërgjuhësore (te monolinguistët, bilinguistët dhe multilinguistët)* punim magjistrature, Shkup, (në dorëshkrim).
- Qamili, A. (2011) "*Tosk And Geg In The Spoken Albanian Of Struga*". *FOLIA LINGUISTICA ET LITTERARIA: Časopis za nauku o jeziku i književnosti / FOLIA LINGUISTICA ET LITTERARIA: Journal of Language and Literary Studies*, Nikšić: Institute for Language and Literature, Faculty of Philosophy, 2011, 109 - 119.
- Qamili, A. (2011), *Të folmet shqipe të qarkut të Strugës (në kontekst ballkanik)*, disertacion doktrate, Shkup (në dorëshkrim në fazë botimi).
- Qamili, A. (2014) "*Përcaktimi i të folmes së Strugës*". *ANAS Studia humanitatis*, 3-4, Shkup: Instituti Alb-Shkenca, 2014, 138-146.
- Камили, А. (2011) "*Албанските говори од струшкиот регион (во балкански контекст)*". (заклучок од докторска дисертација), *Годишен зборник*, Книга 37, Скопје: Универзитет "Св. Кирил и Методиј" - Скопје, Филолошки факултет "Блаже Конески", 2011, 525-538.